

УДК 346.1

О. О. Квасніцька

УЧАСНИКИ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Будівельна діяльність за своєю суттю є діяльністю організаційно-майнового характеру, в якій задіяне значне коло учасників: держави, міжнародні організації, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання (резиденти та нерезиденти) і споживачі. Окремі з них є суб'єктами організаційно-господарських відносин, інших майново-господарських відносин, статус яких залежатиме від функцій, які вони виконують у процесі організації та здійснення будівельної діяльності.

Відносини, які виникають у сфері будівельної діяльності, мають приватноправовий та публічно-правовий характер. Незважаючи на приватний характер, відносини в процесі організації та здійснення будівельної діяльності залишаються елементом господарського (публічного) правопорядку, що відрізняє їх від особистих відносин у приватному праві. Такий стан обумовлений тим, що окрім приватного інтересу під час здійснення будівельної діяльності, зокрема отримання прибутку, модель приватних господарських правовідносин у сфері будівництва пронизана межами дозволених та заборонених дій, особливим порядком набуття прав та обов'язків, специфікою видів господарської відповідальності. Як зазначає Г.Л. Знаменський [1, с. 33], у господарських правовідносинах відображаються не лише економічні інтереси окремих учасників господарської діяльності, а й загальний економічний інтерес.

Наприклад, у майново-господарських правовідносинах за договором підряду на капітальне будівництво правам замовника (отримати у власність збудований об'єкт будівництва відповідно до проектно-кошторисної документації) відповідає обов'язок підрядника (у встановлені строки здійснити відповідне будівництво об'єкта), а правам підрядника (на отримання оплати виконаних робіт) відповідає обов'язок замовника (прийняти збудований об'єкт та здійснити його оплату). Між тим зміст загальних господарських правовідносин за договором підряду не вичерпується. Враховуючи значний ступінь державного регулювання будівельної діяльності, сторони за договором підряду зобов'язані врахувати будівельні норми та правила, зокрема технічні вимоги; дотримуватися технологічного процесу; будівельні матеріали, що використовуються під час будівництва повинні відповідати стандартам та технічним умовам за якістю, маркою, класом тощо. У випадках будівництва об'єктів за державні кошти, що є підставою для проведення процедури закупівлі, чимало дій публічно-правового характеру слід провести учасникам таких відносин. У разі здійснення будівництва з порушенням містобудівного законодавства, зокрема в разі виконання будівельних робіт без реєстрації декларації про початок їх виконання або дозволу на виконання будівельних робіт, Державна архітектурно-будівельна інспекція України зупиняє підготовчі та будівельні роботи, які виконуються.

Отже, окреслення кола учасників правовідносин, що опосередковують будівельну діяльність, дослідження правового стану таких учасників на підставі аналізу наукової літератури та нормативно-правових актів є метою цієї статті.

Слід зазначити, що дослідження правового статусу окремих суб'єктів будівельної діяльності зустрічається в юридичній літературі. Так, О.П. Віхров [2, с. 404–428], досліджуючи організаційно-господарські правовідносини, не залишив без уваги суб'єктів організаційно-господарських повноважень у галузі будівництва, до яких відніс органи державної влади, зокрема Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державну архітектурно-будівельну інспекцію України, управління містобудування та архітектури обласних та районних держадміністрацій та органи місцевого самоврядування. Н.О. Доценко-Білоус [3, с. 15–40], досліджуючи правовий стан учасників інвестиційного процесу, здійснила умовну класифікацію їх на первісних, до яких віднесла забудовника, та інших, зокрема інвесторів (генеральний інвестор, співінвестор, інвестори-покупці), девелоперів, проектні організації, посередників (фінансові компанії, банки, інститути спільного інвестування, учасники ринку цінних паперів, ріелтори), підрядників (генеральні підрядники, головні підрядники, субпідрядники). Фрагментарно зустрічаються розробки щодо правового статусу забудовника та характерних його ознак [4, с. 151], у зв'язку з чим продовжуються дослідження щодо потреби в розмежуванні «збудовника» від «замовника», які проводилися автором статті неодноразово [5, с. 267; 6, с.156–158; 7, с. 453]. З'явилися окремі напрацювання щодо правового статусу архітектора як головного виконавця проектних робіт зі створення об'єкта архітектури [8].

Між тим, незважаючи на певні розвідки з приводу правового стану суб'єктів містобудування, комплексних досліджень у цій сфері бракує. Аналіз містобудівного законодавства дозволяє дійти висновку про загальний перелік суб'єктів містобудування, який став традиційним та аналогічним переліку, що міститься в інших галузях національного законодавства. Такий стан загального підходу не відображає особливостей правового статусу суб'єктів містобудівної діяльності від інших суб'єктів, не дозволяє розмежувати учасників господарських правовідносин у сфері будівництва від суб'єктів містобудівної (будівельної) діяльності. Підтвердження цьому міститься в Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності», яким вживається категорія «суб'єкти містобудування» та зазначається перелік таких суб'єктів: органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи. Більш детальний перелік кола учасників господарських правовідносин у процесі організації та здійснення будівельної діяльності дозволяє здійснити Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності», хоча, безумовно, він є неповним з огляду на відсутність у ньому органів влади, без яких дослідження учасників у сфері будівництва буде не повним. Відповідно, Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» до таких учасників відносить суб'єктів містобудування:

- які здійснюють проектування об'єктів, експертизу проектів будівництва;
- які є замовниками будівництва об'єктів (у разі провадження містобудівної діяльності);

- які виконують будівельні роботи;
- які здійснюють господарську діяльність, пов'язану зі створенням об'єктів архітектури, що підлягає ліцензуванню;
- які виготовляють будівельні матеріали, вироби та конструкції.

У Законі України «Про архітектурну діяльність» до суб'єктів архітектурної діяльності віднесені архітектори, замовники, підрядники, громадські організації, громадяни, що значно звужує перелік учасників правовідносин у сфері будівництва.

Безперечно, важлива роль у процесі організації та здійснення будівельної діяльності відводиться забудовнику, який може виступати не лише в якості суб'єкта господарювання, а й як фізична особа. Адже забудовник – це особа, з якої починаються та на якій закінчуються всі права на здійснення будь-яких будівельних робіт щодо об'єкта будівництва на земельній ділянці та мотиваційні дії якої зумовлюються перетином встановлених публічною владою обмежень та її власними спрямуваннями й планами.

С.М. Саврук до характерних ознак забудовника відніс право на земельну ділянку для забудови, освоєння та спрямування капіталовкладень на будівництво об'єкта та виконання функцій замовника. Між тим якщо дві останні ознаки характеризують «збудовника», то право на земельну ділянку не в усіх випадках є обов'язковим.

Враховуючи реформування містобудівного законодавства за останній час, варто зазначити, що забудовник (замовник) – це фізична або юридична особа, яка має намір щодо забудови території (однієї чи декількох земельних ділянок) і подала в установленому законодавством порядку відповідну заяву. Отже, обов'язковість наявності в забудовника титульних прав на земельну ділянку нині не є його характерною ознакою. Більш того, ч. 4 ст. 34 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» вказує на випадки, коли будівництво може виконуватися взагалі без права на землю, зокрема в разі реконструкції, реставрації або капітального ремонту об'єктів будівництва.

Таким чином, основний містобудівний законодавчий акт не пов'язує статус замовника (збудовника) прямо з фактом володіння земельною ділянкою та, незважаючи на приписи Постанови Кабінету Міністрів України № 466 від 13 квітня 2011 р. «Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт» щодо можливості виконувати будівельні роботи лише після отримання документа, що посвідчує право власності чи користування земельною ділянкою, або договору суперфіцій, у ній відсутня імперативна вказівка, що такий документ на землю повинен бути оформлений саме на замовника (збудовника). Поряд із цим Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» (ст. ст. 33, 35, 36) передбачає можливість заміни забудовника будівництва об'єкта та делегування функцій забудовника будівництва генеральним підрядникам у випадках реалізації проектів комплексної забудови кварталів.

Такий реформаторський підхід дозволяє до головних учасників відносин під час будівництва, окрім забудовника, віднести архітекторів (фізичних осіб) та суб'єктів господарювання, які за функціональними ознаками відносяться до проектних організацій, що здійснюють проектні роботи для будівництва відповідно до ви-

мог ДБН А.2.2-3-2004 (v0008509-04) «Склад, порядок розроблення, погодження та затвердження проектної документації для будівництва» та розроблення містобудівної документації згідно з вимогами ДБН 360-92 «Планування та забудова міських та сільських поселень» (v0044481-92). Згідно з Державними будівельними нормами проектувальник – це юридична особа або фізична особа-підприємець, які отримали ліцензію на право розробки проектної документації або її окремих розділів.

На архітекторів та проектні організації покладається значний спектр повноважень, серед яких не лише розроблення проекту на підставі завдання на проектування, а й обрання категорії складності об'єкта будівництва, від чого залежатиме ступінь участі органів державної експертизи, органів містобудування у прийнятті заключних рішень щодо об'єкта архітектури. Саме наявність в архітектора кваліфікаційного сертифікату підтверджує повноваження на ведення особистої діяльності у сфері архітектурної діяльності, зокрема діяльності зі створення об'єктів архітектури, підготовки та розробки містобудівної документації, проектної документації для будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту будинків і споруд, благоустрою, ландшафтних та садово-паркових об'єктів та здійснення архітектурно-будівельного контролю й авторського нагляду за їх будівництвом.

Суб'єкти господарювання, які здійснюють господарську діяльність із розроблення містобудівної документації, проектування об'єктів архітектури, обов'язково повинні отримати ліцензію, а отже, відповідати організаційним, кваліфікаційним, технологічним та спеціальним вимогам, що закріплені в Наказі Міністерства регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України «Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності в будівництві, пов'язаної зі створенням об'єктів архітектури» від 06.10.2010 р. № 392. Цим суб'єктам притаманні такі ознаки: здійснення архітектурної діяльності на професійних засадах, постійно, систематично, що вказує на якісну характеристику такої діяльності; обов'язкова сертифікація або ліцензування, що залежить від суб'єкта архітектурної діяльності; результати діяльності, або їх складові кваліфікуються як об'єкти інтелектуальної власності; діяльність є прибутковою та носить відповідальний характер.

Таким чином, забудовник – це статус, а не професійна діяльність, при цьому забудовником може бути суб'єкт господарювання, який відповідно до статутних завдань здійснює будівельну діяльність та в законодавчому порядку отримав статус забудовника, що дозволить не лише мати намір здійснити забудову, а й отримувати прибуток від зведення відповідних об'єктів будівництва. На відміну від забудовника архітектор є самозайнятою особою, яка провадить незалежну професійну діяльність, однак враховуючи такий широкий перелік повноважень у виборі архітектурних та інженерних рішень, значний об'єм відповідальності, окрім жорстких кваліфікаційних вимог до фізичних осіб, які розробляють проекти об'єктів архітектури, варто запровадити необхідність придбання ними статусу фізичної особи-підприємця.

Враховуючи введення законодавцем категорії складності об'єктів будівництва та з позиції господарських правовідносин інтерес представляють експертні органі-

зації. Враховуючи, що ключовим суб'єктом під час будівництва об'єктів є забудовник, саме він наділений повноваженням визначати архітектора або проектну організацію. Крім цього, він уповноважений визначати експертну організацію, що буде проводити експертизу проекту, якщо така експертиза є обов'язковою. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», обов'язковій експертизі підлягають проекти будівництва таких об'єктів:

- які належать до IV і V категорії складності – щодо дотримання вимог до їх міцності, надійності, довговічності будинків і споруд, їх експлуатаційної безпеки та інженерного забезпечення, санітарного й епідеміологічного благополуччя населення, екології, охорони праці, енергозбереження, пожежної, техногенної, ядерної та радіаційної безпеки;

- які споруджуються на територіях зі складними інженерно-геологічними та техногенними умовами – щодо їх міцності, надійності та довговічності;

- які споруджуються із залученням бюджетних коштів, коштів державних і комунальних підприємств, установ та організацій, а також кредитів, наданих під державні гарантії, – щодо кошторисної частини проекту будівництва [9].

На відміну від забудовника, архітектора, експерта організація обов'язково повинна мати статус юридичної особи, а отже, бути суб'єктом господарювання та відповідати критеріям спеціалізації, відповідного стажу найманих експертів, забезпеченості організаційно-методичною документацією, технічного та побутового забезпечення. Критерії, яким повинні відповідати експертні організації, регламентовані Наказом Міністерства регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України від 23.05.2011 р. № 53. Між тим обмежень щодо організаційно-правової форми й форми власності законодавством не передбачено, та відповідно до переліку експертних організацій на даний час на ринку конкурують 11 суб'єктів господарювання, які здійснюють експертизу проектної документації за відповідними напрямками залежно від категорії складності об'єкта будівництва та джерела фінансування. За даними Міністерства регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України, можуть здійснювати експертизу проектів будівництва та відповідають Критеріям, встановленим наказом Мінрегіону від 23.05.2011 р. № 53, 11 експертних організацій різних форм власності: державної – 2 (у тому числі ДП «Укрдержбудекспертиза», до складу якої входить 27 регіональних організацій), комунальної – 3, та приватної – 6 [10].

Поряд із забудовниками, архітекторами (інженерами), проектними організаціями, експертними організаціями в процесі організації та здійснення будівельної діяльності не можна без уваги залишити суб'єкта господарювання, основним видом економічної діяльності якого є будівництво будівель, будівництво споруд, спеціалізовані будівельні роботи. У господарських правовідносинах, що опосередковані господарськими договорами, такий суб'єкт господарювання відповідно до функціональних ознак є підрядником, який поряд із легітимним входженням у господарський обіг повинен легалізувати обраний вид економічної діяльності за допомогою ліцензування як одного із засобів державного регулювання. Однак

варто зазначити, що з урахуванням змін, які були внесені до Постанови Кабінету Міністрів «Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної зі створенням об'єктів архітектури» 27.02.2012 р., ліцензуванню підлягає господарська діяльність, пов'язана з будівництвом об'єкта архітектури, який за складністю архітектурно-будівельного рішення та (або) інженерного обладнання належить до IV і V категорії складності: класу наслідків (відповідальності) ССЗ – значні наслідки (V категорії складності), класу СС2 – середні наслідки (IV категорії складності). Отже, будівництво об'єктів I-III складності не підлягає ліцензуванню.

Наказом Міністерства регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України від 27.01.2009 р. № 47 (у редакції наказу Мінрегіонбуду від 06.10.2010 р. № 392) «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності в будівництві, пов'язаної зі створенням об'єктів архітектури» затверджено перелік робіт провадження господарської діяльності вбудівництві, а саме: вишукувальні роботи для будівництва, розроблення містобудівної документації, проектування об'єктів архітектури, будівельні та монтажні роботи, монтаж інженерних мереж, будівництво транспортних споруд, інжинірингова діяльність у сфері будівництва.

Окрему групу учасників правовідносин у сфері будівництва складають органи державної виконавчої влади, спеціально уповноважені органи містобудування та архітектури, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування. Повноваження учасників, наділених господарською компетенцією, регламентовані низкою законних та підзаконних актів, які реалізуються безпосередньо щодо суб'єктів містобудування та з приводу здійснення ними будівельної діяльності, що є підставою для відмежування господарських відносин від адміністративних, цивільних та інших відносин управління.

Суб'єкти господарювання, які легітимно ввійшли в господарський обіг та обрали основним видом господарської діяльності будівельну діяльність, стають учасниками організаційно-господарських правовідносин, які проявляються через отримання містобудівних умов та обмежень забудови, технічних умов, затвердження проектно-документації, реєстрації декларації про початок виконання підготовчих робіт або декларації про початок виконання будівельних робіт, отримання дозволу на виконання будівельних робіт, прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, здійснення архітектурно-будівельного контролю тощо. У зв'язку з цим варто організаційно-господарські правовідносини поділяти на загальні та конкретні: загальні (абстрактні) характерні для здійснення будівельної діяльності (державна реєстрація, ліцензування, архітектурно-будівельний контроль), а конкретні характерні для реалізації будівельного процесу (дозволи, сертифікати відповідності, висновки і тощо). У такому випадку саме органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, беззаперечно входять до кола учасників господарських правовідносин, що опосередковують будівельну діяльність.

Між тим, враховуючи складність будівельного процесу, який включає в себе проектування, експертизу проекту, організацію та безпосереднє будівництво, необхідно виокремити в окрему групу допоміжних учасників, серед яких фінансові

установи, інвестори та страхові компанії, правовий стан яких буде досліджено в наступних публікаціях.

Аргументи, подані вище, доводять, що питання учасників відносин у процесі організації та здійснення будівельної діяльності залишається дискусійним. Однак очевидним є те, що до категорії учасників у сфері будівництва варто підходити з позиції широкого розуміння переліку таких учасників та з урахуванням категорії об'єктів будівництва. Це суб'єкти господарювання, органи державної влади й місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією щодо вирішення питань з організації та здійснення будівельної діяльності, фізичні особи лише в статусі забудовника, архітектора та інвестора.

Суб'єкти містобудування, а отже, і суб'єкти будівельної діяльності є учасниками відносин у процесі будівництва, поділ яких на види залежить від функціонального призначення кожного. У свою чергу суб'єкти містобудування поділяються на суб'єктів, що переслідують комерційні цілі, і суб'єктів, які такі цілі не переслідують.

Окрім цього, учасників правовідносин у будівельному процесі слід поділити на ключових та допоміжних. До ключових учасників відносять забудовників, архітекторів (інженерів), проектні організації, експертні організації, підрядні організації, органи державної влади та місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією щодо вирішення питань з організації та здійснення будівельної діяльності. Допоміжні учасники не є суб'єктами містобудування, проте є операторами будівельних правовідносин (страхові компанії, фінансові установи, громадські організації).

На жаль, об'єм даної публікації не дозволив відобразити особливості кожного учасника будівельного процесу та його правовий статус, що є перспективою подальших досліджень та дискусій.

Література

1. Знаменский Г.Л. Новое хозяйственное право. Избранные труды : сб. науч. трудов / Г.Л. Знаменский. – К. : Юринком Интер, 2012. – С. 33.
2. Віхров О.П. Організаційно-господарські правовідносини : [монографія] / О.П. Віхров. – К. : Видвничий дім «Слово», 2008. – 512 с.
3. Доценко-Белоус Н. Правовая енциклопедия инвестирования строительства : [практическое пособие] / Н. Доценко-Белоус. – К. : Юридическая практика, 2006. – 544 с.
4. Саврук С.М. Правовий статус забудовника як головного суб'єкта права на забудову: його співвідношення із статусом замовника будівництва / С.М. Саврук // Вісник господарського судочинства. – 2010 – № 6. – С. 150–156.
5. Мельник С.Б. Дефінітивні засади конкурентного права / С.Б. Мельник, О.О. Квасніцька // Актуальні проблеми держави і права – Вип. 33 – Одеса : Юридична література, 2007. – С. 259–266.
6. Квасніцька О.О. Правовий статус учасників капітального будівництва / О.О. Квасніцька // Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний вимір : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (13-14 червня 2008 р.). – О. : ПП «Фенікс», 2008. – С. 156–158.
7. Господарське право : [підручник] / за ред. О.П. Подцерковного. – Х. : Одісей, 2011. – 640 с.
8. Ізарова І. Деякі проблеми визначення правового статусу архітектора / І. Ізарова // Віче. – 2010. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1830/>.
9. Про затвердження Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014 р. – № 41. – С. 69.

10. Щодо розширення Переліку експертних організацій, що можуть здійснювати експертизу проєктів будівництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minregion.gov.ua/building/czinoutvorennya-ekspertiza-ta-rozvitok-budivelnoi-dijalnosti/ekspertiza/schodo-rozshirennya-pereliku-ekspertnih-organizacij-scho-mozhut-zdiysnyuvati-ekspertizu-proektiv-budivnictva-827067/>.

Анотація

Квасницька О. О. Учасники господарських правовідносин у процесі організації та здійснення будівельної діяльності. – Стаття.

У статті на підставі аналізу законодавства України досліджується коло учасників правовідносин у сфері організації та здійснення будівельної діяльності. Розкриваються характерні ознаки суб'єктів містобудування, їх місце серед учасників господарських правовідносин. Пропонується їх умовний поділ.

Ключові слова: містобудівне законодавство, будівництво, будівельна діяльність, господарська діяльність, учасники правовідносин у сфері будівництва, суб'єкти містобудування, суб'єкти господарювання, категорії складності, об'єкти будівництва.

Аннотация

Квасницкая О. А. Участники хозяйственных правоотношений в процессе организации и осуществления строительной деятельности. – Стаття.

В статье на основании анализа законодательства Украины исследуется круг участников правоотношений в сфере организации и осуществления строительной деятельности. Раскрываются характерные признаки субъектов градостроительства, их место среди участников хозяйственных правоотношений. Предлагается их условная классификация.

Ключевые слова: градостроительное законодательство, строительство, строительная деятельность, хозяйственная деятельность, участники правоотношений в сфере строительства, субъекты градостроения, субъекты ведения хозяйства, категории сложности, объекты строительства.

Summary

Kvasnitska O. O. Participants of economic relations in the organization and implementation of construction activities. – Article.

The article based on an analysis of the legislation of Ukraine the number of participants studied relationships in the organization and implementation of construction activities. Reveal the characteristics of the subjects of urban planning, among them members of the economic relations. Offering of it to conditional classification.

Key words: urban planning legislation, construction, construction activities, economic activity, participants of legal relations in the sphere of construction, subjects of town planning, Subjects of farming, categories of complexity, construction objects.

УДК 347.78

Г. О. Ульянова

ПЛАГІАТ У РОБОТАХ ШКОЛЯРІВ ТА СТУДЕНТІВ: АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

Новини про виявлений плагіат у наукових працях відомих політичних, наукових діячів, у музичних композиціях відомих музикантів усе частіше з'являються в засобах масової інформації. Чимало інформації про випадки виявленого плагіату розміщено в мережі Інтернет. На жаль, у сучасних умовах плагіат став невід'ємним супутником творчої, інтелектуальної діяльності. Причин тому чимало, однак із певною долею умовності їх можна поділити на дві категорії. По-перше, технічний розвиток, у наслідок якого суттєво спрощено доступ до різних об'єктів права інтелектуальної власності, їх копіювання, тиражування, розміщення в мережі